

УДК 373.5-057.87"19"

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОБОТИ МАЛОКОМПЛЕКТНОЇ ШКОЛИ В РОСІЇ ТА УКРАЇНІ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ)

Прокопів Любов Миколаївна,
м.Івано-Франківськ

У статті проаналізовані тенденції розвитку малокомплектної школи України та Росії. Висвітлено спільні проблеми та перспективи розвитку сільської малокомплектної школи. Обрунтовано переваги розвитку сільської школи.

Ключові слова: малокомплектність, загальноосвітня школа, малокомплектна школа, малочисельна школа.

Важливим завданням розвитку освіти України в XXI ст. є створення ефективної системи навчання і виховання молоді. Є чимало проблем у розвитку сучасних освітніх процесів у країнах близького зарубіжжя та Україні, які мають спільні ознаки. Серед таких – збереження та реорганізація малокомплектних шкіл. Одним з важливих факторів, що впливають на життєстійкість цих шкіл, є, перш за все, той факт, що без школи на селі немає самого середовища існування, зникають соціальні інституції (родина, соціум), які активно функціонують на селі.

В цьому випадку збереження малокомплектної школи має певні переваги. Як показує практика інших країн, можна по-новому підходити до розуміння освітніх технологій та методик навчання дітей у сільських малокомплектних школах. Саме тому досвід, який склався в освітніх практиках малокомплектних сільських шкіл Росії, має значне зацікавлення для української освіти.

Интерес науковців сьогодні викликають розвідки з проблем малокомплектної сільської школи України та Росії (Н. Побірченко, О. Савченко, В. Кузь, О. Коберник, О. Любар, І. Осадчий, М. Стельмахович, О. Сухомлинська, М. Ярмаченко та ін.). Особливої уваги варті напрацювання російських учених з питань організації навчально-виховного процесу у малокомплектній школі (Л. Байбородова, В. Бочарова, М. Гурьянова, В. Дубініна, А. Єфремов, Д. Забродін, Г. Суворова, А. Чернявська та ін.).

Дані дослідження не вичерпують усіх аспектів роботи малокомплектної школи Росії та України, оскільки проблема актуалізується завдяки існуванню протиріччя існуючої системи освіти. З огляду на це, метою статті є висвітлення специфіки роботи

малокомплектних шкіл України та Росії.

Загальновідомою є істина, про неможливість механічного перенесення досвіду роботи певного типу школи однієї країни на іншу, бо вона існує в дещо інших умовах. До створення нового типу сільської школи в Україні теж потрібен власний шлях. Варті уваги і світовий досвід розвитку загальноосвітньої сільської школи, у тому числі й малокомплектної який відповідають потребам розвитку освіти в Україні. Саме порівняльний аналіз роботи малокомплектних шкіл у різних країнах, у тому числі й Росії, дасть змогу виявити можливості використання зарубіжного досвіду і отримати певну позитивну практику.

Такі школи поширені в багатьох країнах головним чином у сільській місцевості. Вони мають своє призначення, реалізують свою освітню практику і соціальну політику. Наприклад, французи пишуться «малокомплектними школами», в яких всього лише один клас [4, с. 97].

На сьогодні поняття «малокомплектна школа» - є інтегративним, яке охоплює різноманітні загальноосвітні заклади, що відрізняються за видами діяльності, умовами функціонування, кількості учнів, які навчаються у них національному і соціальному складу, територіальному розміщенню.

За визначенням російських і українських енциклопедичних джерел малокомплектна школа – «школа без паралельних класів, з малим контингентом учнів, де, як правило, учні двох, трьох або чотирьох класів об'єднуються в один клас-комплект. З класом-комплектом працює один вчитель» [2, с. 304; 10].

У законодавчій базі двох держав теж дані поняття розтлумачуються і існують визначення «малочисельний загальноосвітній заклад», «малокомплектний освітній заклад» Частіше використовують термін «малокомплектна школа» [1; 8]

Чи не найбільшою проблемою розвитку малокомплектної школи на селі, яка є джерелом його існування є питання закриття такого типу шкіл.

Схематично кількість закритих шкіл в Україні на початку XXI ст у відсотковому значенні подано на рис 1.

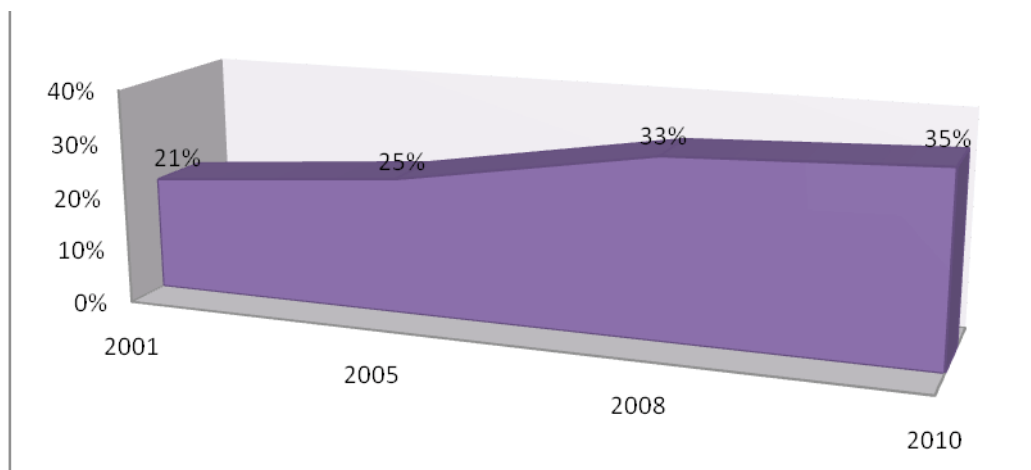

Рис.1

Динаміка закриття малокомплектних шкіл в Україні (2001 – 2011 рр.)

Як видно з діаграми помітний прогрес у закритті малокомплектних сільських шкіл. Загалом упродовж 10 попередніх років як у Росії, так в Україні було закрито близько третини таких шкіл.

Пов'язуємо це, насамперед, з низькою народжуваністю та демографічною кризою 90-х рр. XX ст., а також із нестачею фінансування таких шкіл. Це підтверджено фахівцями МОНМ-

СУ. За їхніми даними, наразі в Україні понад три з половиною тисячі загальноосвітніх навчальних закладів (а це 26 відсотків, - ІА «Світ Освіти») є малочисельними. Майже 800 початкових, тобто 24 відсотки від загальної кількості, мають наповнюваність до 10 учнів у класі. Фахівці відзначають, що із згаданих восьмисот шкіл – сімсот знаходяться у сільській місцевості. За даними Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, починаю-

чи з 2001 р., в Україні була закрита 951 школа, у тому числі 740 сільських (78% всіх закритих шкіл - сільські). З 2000 р. кількість учнів, які навчаються в загальнообов'язкових освітнього навчальних закладах у сільській місцевості, зменшилася на 555,3 тисячі (25,6%) [7].

З 2006 р., а в Росії з 2008 р. малокомплектні школи в Україні стали закривати тільки за згоди місцевої влади і за рішенням громади та батьків. Однак на практиці нестача коштів на фінансування сільської школи превалювала над потребами у збереженні таких шкіл [3, п.2.]

С 2006 р. по 2008 р. в областях України тривала оптимізація мережі загальноосвітніх установ. У сільській місцевості починають широкомасштабну реалізацію програми «Шкільний автобус». Однак ця програма, розпочата в Сумській області, де тоді на селі працювало 77% шкіл (54 малокомплектних) від загальної кількості в області, виявилася до кінця нереалізованою [6]. Малокомплектні школи закриваються в Полтавській [5], Луганській, Харківській [7] та інших областях України. Децю іншою була ситуація в Київській області. Тут превалювала позиція державної обласної адміністрації, спрямована на збереження сільських шкіл [4].

Найбільше малокомплектних шкіл у сільській місцевості України розташовані в Черкаській (61%), Херсонській (57%), Полтавській (57%), Николаївській (50%) та Чернігівській (50%) областях. Кожна четверта загальноосвітня школа I-III ступенів (1 - 11 класи) має менше 100 учнів, тобто претендує на закриття [7].

Загалом і в Росії наголошувалось, що малокомплектні школи «проблематичні з фінансування», собівартість навчання одного учня в 5-6 разів перевищує нормативи. Часто це визначалося тим, що проектна можливість шкіл дуже велика, а наповнюваність маленька. Паралельно у Росії у цей час відпрацьовувалися такі форми навчання, за яким замість закриття малокомплектної школи практикували викладання одним учителем усіх дисциплін у 1-5 класах за подвійну оплату [4].

З 2005 р. по 2011 за даними статистики в Україні було закрито приблизно 33% малокомплектних шкіл [7]. Це звісно негативно впливало не лише на розвиток села, а й на якість освіти загалом. Аналогічні ситуації можна було простежити і в Росії. За даними інтернет-видань скорочення малокомплектних шкіл Росії на сьогодні становить 44% і більша частина це сільські школи [11].

У зв'язку з такою неблагополучною ситуацією в Україні у Бюджетній декларації на 2011 рік, утвердженій рішенням уряду України записано, що повинні бути оптимізовані всі школи 1 ст., у яких навчаються менш ніж 10 учнів, школи 1-2 ст. (менш ніж 40 учнів) 1-3 ст. (менш ніж 100 учнів).

Чи дасть це користь - покаже час. Ще одна причина закриття малокомплектних шкіл - є низька якість освіти. Така думка не завжди є підтвердженою. Як стверджує газета «Дзеркало тижня» у дослідженні, проведеному Київською школою економіки та Всесвітнім банком «оцінка впливу розміру класу і школи на результати навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» не підтвердилася [9].

Загалом, за даними укркомстату, в даний час кожна п'ята школа в Україні є такою, в якій навчаються не більше 40-50 чоловік, тобто малокомплектною [7].

Тож закриття таких шкіл може привести до відсутності навчання на селі. Саме тому істинною на сьогодні є думка, що сільська малокомплектна школа є складовою освітнього простору (дитячий садок, школа, заклад додаткової освіти, заклад культури) і не може бути відірваною частиною цілого, яке існує без природного середовища. З цієї точки зору сільська малокомплектна школа - є повноправним партнером, включеним у соціум, учасником соціальних інститутів по вирішенню питань розвитку села. Саме у таких малокомплектних школах вдало реалізується ідея профільної освіти, освітні програми, націлені на індивідуалізацію освіти [11].

Саме тому поряд із недоліками роботи малокомплектних шкіл як у Росії, так і в Україні мала сільська школа і має ряд переваг перед звичайною школою. По-перше 67% сільських шкіл мають свої навчально-дослідні ділянки. 79% сільських шкіл володіють землею на правах власності, обробляють її, багато хто

отримує врожаї не нижче, а то й вище фермерських і забезпечують себе продовольством [4, с. 100].

По-друге, глибоке знання вчителями індивідуальних особливостей та умов життя кожного учня, близькість природи, сприятливі умови для виховання дозволяють організувати навчально-виховний процес на високому рівні, створити умови для інтегрованого навчання.

По-третє, малокомплектна школа є важливим соціальним чинником розвитку особистості, тут проходить робота не лише з учнями, а й родинами, у тому числі і неблагополучними.

По-четверте, сільську школу, дитячий сад і будинок культури можна розглядати як єдиний центр культурного життя села. Є думки представників керівництва інноваційних шкіл як Росії, так і України, розташованих в сільській місцевості, що роль школи одна з найголовніших у розвитку регіону в цілому. Там, де є школа, є і життя.

По-п'яте, саме тут можливе створення інноваційних загальноосвітніх установ I ступеня з малою кількістю учнів (зокрема, «Школа-родина» тощо) з урахуванням специфіки місцевості та демографічної ситуації в населеному пункті. Ця інновація повинна забезпечити доступність якісної освіти для дітей молодшого шкільного віку [6].

Ще однією причиною збереження малокомплектної школи на селі є відмова від класно-урочної системи у таких навчальних закладах. На думку І. Лікарчука варто увести індивідуальне, групове, факультативне, дистанційне навчання, організацію роботи учителів по принципу «учитель у відрядженні», учитель-методист методкабінету [9].

У контексті вищесказаного у Росії виникла ще одна ідея існування шкіл на селі - перетворення малокомплектних шкіл у філіали базових навчальних закладів [123].

Працює в Росії ще одна Національна освітня ініціатива «Наша нова школа» згідно якої у сільські школи впроваджується відкритість навчання, використання проектних методів, конкурсний вияв і підтримка лідерів, які реалізують нові підходи на практиці [11].

Ще однією моделлю існування малокомплектної школи, яка є у Росії є «шкільний автобус - «пересувна лабораторія». Автобус обладнано фізичними, хімічними, біологічними лабораторіями. Він курсує по віддалених місцевостях, там, де проводяться заняття [11].

Щодо виховання молоді на селі, особливого трудового виховання у малокомплектній школі, то у сільській місцевості Росії реалізуються ідеї дуального навчання, інтегровані курси загальної освіти і професійної. Випускник такої школи отримує поряд з атестатом документ про професійну освіту. Таким чином на селі розв'язують проблему профільного навчання, оволодіння професіями [11].

Таким чином, можна сказати, що з малокомплектних шкіл випускається практико-орієнтована молодь, проте не завжди знаходить належне застосування своїм здібностям і вмінням.

Про зацікавлення проблемою збереження малокомплектної школи на селі засвідчують проведені у Росії конференції, круглі столи тощо.

Зокрема, що 24 лютого 2011 року в Москві на базі СГА Центр Соціально-консервативної політики в ЦФО «Центр» разом із Сучасною гуманітарною академією провів круглий стіл на тему «Малокомплектні школи: актуальні проблеми збереження». Круглий стіл був проведений у форматі телевізійної трансляції на 600 міст РФ і відеозаписи для подальшого використання у циклі освітніх передач. Серед важливих дискусійних питань, які були відображені у меморандумі і обговорювались було зокрема: «Закриття малокомплектних шкіл як національна проблема і сучасна загроза», «Що робити з малокомплектними школами: першочергові заходи підтримки і розвитку» [12]

Загалом на сьогодні у РФ уже описані і працюють малокомплектні школи за певними моделями: індивідуальні навчальні заняття і навчання різновікових груп на основі індивідуальних програм. Детально вченими описані створення індивідуальних маршрутів та методика проведення навчальних занять

Отже, порівняльний аналіз життєдіяльності малокомплек-

тних шкіл України і в Росії дав можливість визначити схожі проблеми їх розвитку та існування: невідповідність матеріальної бази шкіл сучасним вимогам їх розвитку, малий контингент учнів, низька якість освітніх послуг, погане методичне забезпечення.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у аналізі стану розвитку названих типів шкіл у другій половині ХХ ст.

Література та джерела

1. Закон України "Про загальну середню освіту" // Відомості Верховної Ради України. - 1999. - № 28 від 16 липня 1999 р. - С.547-562
2. Педагогічний словник / за редакцією дійсного члена АПН М.Ярмаченка. - К.:Педагогічна думка, 2001. - 514 с.
3. Федеральний закон 24 липня 1998 р. №124-ФЗ «Про основні гарантії прав дитини у Російській Федерації» // Російська газета. - № 147. - 05.08. - 1998
4. Червоний М.А. Проблеми малокомплектної школи у сучасній освітній сфері / М.А. Червоний // Вісник ТГПУ. - 2009. - Випуск 5 (83). - С.97-101
5. Брусенский А. К 1 сентября на Полтавщине закроют почти 20 школ / А.Брусенский // Обком (Общественная коммуникация). - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://obkom.net.ua/>. - Загол. з екрану. - Мова рос.
6. В Сумской области реализуется программа «Школьный автобус» // Электронные вести. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: - (<http://elivisti.com/node/17755>). - Загол. з екрану. - Мова укр.
1. Єдине освітнє інформаційне вікно України МОН та ІА «Світ освіти». - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: - <http://www.osvita.com/>. - Загол. з екрану. - Мова укр.
2. Закон РС(Я) «О государственной поддержке сельских образовательных 2009 г от 18 ноября № 7533 // Нормативные правовые акты Российской Федерации: zakon.scli.ru/
3. Лікарчук І. Мишоловка для школи / І.Лікарчук // Дзеркало тижня. Україна. - №32, 09 вересня 2011. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: pdt.ua/.../misholovka_dlya_shkil-87572.html. - Заголовок з екрана. - Мова укр.
4. Педагогический словарь. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://enc-dic.com/pedagogics/Malokomplektnaja-Shkola-986.html>. - Заголовок з екрана. - Мова рос.
5. Развитие сельской школы. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.vsmsinfo.ru>. - Заголовок з екрана. - Мова рос.
6. Чиновники обещают не закрывать малокомплектные школы. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.newland.ru/news/detii/id/671824/>. - Заголовок з екрана. - Мова рос.

В статье проанализированы тенденции развития малокомплектной школы Украины и России. Висвітлено спільні проблеми та перспективи розвитку сільської малокомплектної школи. Обосновано преимущества развития сельской школы

Ключевые слова: малокомплектность, общеобразовательная школа, малокомплектная школа, малочисленная школа.

In the article the progress in littlecomplete school of Ukraine and Russia trends has been analysed. General issues and prospects of development of rural littlecomplete school are reflected. Advantages of development of rural school are grounded.

Keywords: littlecomplexity, general school, littlecomplete school, littlenumeral school.

УДК 159.9.016

ЩОДО АКТИВ ПРОЯВУ ІНТЕЛЕКТУ В ДІЯЛЬНОСТІ

Прокопович Юрій Андрійович,
м.Ужгород

Вперше запропоновано модель системи актив прояву інтелекту в діяльності. Зроблена спроба співставлення понять інтелект/компетентність.

Ключові слова: інтелект, компетентність, прояв, діяльність.

Інтелектом називають пізнавальну діяльність будь-яких складних систем, здатних до навчання, цілеспрямованої переробки інформації і саморегуляції.

Інтелект в цьому випадку визначається як діяльність.

Великий психологічний словник [1, 202] зводить визначення інтелекту до:

а). Загальної здатності системи до розуміння і розв'язання проблем, що зумовлює успішність у будь-якій діяльності і що лежить у підґрунті інших здібностей. Здатності до розв'язання проблеми на рівні інсайту.

б). Системи всіх пізнавальних (когнітивних) здібностей індивіда: відчуттів, сприймання, пам'яті, уявлень, мислення, уяви.

Існує багато різних визначень поняття «система», але узагальненим є таке: система – це сукупність елементів з цілком

«Когда людей станут учить не тому, что он должен думать, а тому, как он должен думать, исчезнут всякие недоразумения».

Г.К.Лихтенберг

певними функціональними зв'язками між ними, що утворюють якісно своєрідну цілісність. Система не повинна мати зайвих елементів і кожен елемент повинен виконувати свою функцію.

Метою запропонованої нами статті є спроба на основі аналізу змісту понять інтелект і компетентність відшукати їх взаємозалежність і запропонувати систему імовірних технологічних актив прояву інтелекту в діяльності.

Об'єктом дослідження виступають процеси, форми і прийоми мислення індивіда, що зумовлюють цілком певні акти прояву інтелекту в процесі життєдіяльності і життєтворчості.

Предметом дослідження є модель системи актив прояву інтелекту в діяльності.

Авторська ідея полягає у тому, що розгляд сукупності процесів, форм і прийомів мислення дозволяє запропонувати систему імовірних актив прояву інтелекту в процесі життєдіяльності і життєтворчості і пов'язати поняття інтелекту і компетентності.

Інтелект (лат. intellectus) – мислительні здібності людини. Інтелект проявляє себе у мисленні.

Мислення, як процес, реалізує себе і розвивається через реалізацію цілком певних процесів, форм і прийомів: а).